

BAJKÓ ÁRPÁD

HALOTTBÚCSÚZTATÁS ZSOBOKON – GÁL JANKÓ LÁSZLÓ KÖSZÖNTŐMONDÓ ÍRÁSSZOKÁSAI

Az elmúlt évek során lokális közösségek halottbúcsúztatási gyakorlatának szöveges forrásaira irányult a figyelmem, és gyűjtéseim során erdélyi halottbúcsúztató szövegtörzsek archiválását, elemzését végeztem el, majd az esetelemzések révén a búcsúztatás funkciójának, hagyományának megértésére törekedtem. Az élettörténeti interjúk alapján a halottbúcsúztatók használati kontextusának rekonstruálására vállalkoztam: ki rendelte meg a szöveget, milyen információkat hoztak a szerző tudomására? Figyeltem a halottbúcsúztató szerzőjére (biográfia, foglalkozás, presztízs, környezet, iskolázottság, átvett hagyomány, alkotói szokások), a halottbúcsúztató bemutatására (előadás a temetési szertartás keretében, kéziratos vagy nyomtatott forma, a megőrzés módja), a specialisták élettörténetébe ágyazódó írásgyakorlatra, a szövegtípus elsődleges és másodlagos használati kontextusaira.

A beszélés etnográfiajának Dell Hymes által kidolgozott elméleti szempontjai (Hymes 1975) alapján a halotti búcsúztatást beszédeseményként értelmeztem, ugyanakkor a szövegeket létrehozó és forgalmazó specialisták (népi költők, parasztkántorok, alkalmi versek szerzői) írásszokásaira, írásgyakorlatára, az adott közösségben betöltött szerepkörükre, specialista státusukra is figyelmet fordítottam. A magyar néprajzi szakirodalom eredményeiből kiindulva áttekintettem a műfajra való folklorisztikai ráfigyelés aspektusait, a műfajisággal szoros kapcsolatban lévő egyházi reflexiókat, a halottbúcsúztató változó funkcióját, a rokon műfajokkal való szimbiózisát. Az oralitás és az írásbeliség határán álló búcsúztatóról egy sajátos beszédmód alakult ki, amelyre a szakirodalom gyakran az egyházi tiltásokkal összefüggésben hivatkozott. Valószínűleg egyetlen műfaj sem volt annyira a zsinati végzések, az egyházi rendelkezések és a különféle szertartási szabályozások kereszttüzében, mint maga a halottbúcsúztató. A műfaj alakulásáról Kríza Ildikó számolt be részletesen, és a felvázolt műfaj történeti áttekintésében néprajzi leírásokra, tematikus tanulmányokra is hivatkozott (Kríza 1993: 9–33). A kutatásnak látszólag nem sikerült megörökítésre méltó

szövegtípusként kategorizálnia, rendszerint a temetési szokásleírások kontextusában került megemlítésre.

Gál-Jankó Lászlót 2011 augusztusában kerestem fel¹ (*1. kép*) Zsobokon Molnár Jánosné Csoma Irma református lelkész nő közvetítésével, hogy a helyi temetkezési szokásokról, valamint az általa írt halottbúcsúztatókról kérdezzem. A lelkész nő közösségi tevékenységére, a lokális hagyomány tudatosításában és folytonosságának biztosításában vállalt szerepére a későbbiek során még visszatérek. Bevezetésként a fellelt szövegkorpusz rövid ismertetését vázoló fel. A gyűjtés alkalmával Gál Jankó László összesen 83 kéziratát adta kölcsön, azaz a 2000 júniusa és 2011 augusztusa közötti időszak teljes szövegteremtését. Eszerint átlagosan évi hat-hét temetésre került sor a kalotaszegi zsákfaluban, Zsobokon. A különálló lapokra a szerző minden esetben feljegyezte az elhunyt nevét, valamint a temetés időpontját. A strofikus szerkezetű vagy az egyetlen szövegtömbként megírt búcsúztatók terjedelmi szempontból is eltéréseket mutatnak. Az oldalszámmal megjelölt, többnyire A4-es méretű lapok tartalma jól kiolvasható, gondosan letisztázott. Néhol pontosítás, javítás vagy utólagos bejegyzés is található a szövegekben. Távozáskor érezhető volt Gál Jankó László kéziratokhoz való ragaszkodása, a digitalizálás végett kölcsönadott szövegek sorsa miatti aggodalma. A beszélgetés során kiderült, hogy a temetésen elhangzó búcsúztatókat gondosan megtartotta, nem adta át a hozzátartozóknak, akik véleménye szerint amúgy sem őriznék meg azokat.

Székely Ágota egy 2006-ban készült szemináriumi dolgozatában² már beszámolt a zsoboki temetkezés szövegtípusáról, de a 2000 óta rendszeresen búcsúztató Gál Jankó László *gazda-versíró-köszöntőmondó* szerepéről nem tett említést. Kilenc halottbúcsúztató terjedelmes szövegét közölte, de csak az első három esetben jelenik meg Szalai Ferenc Szénási szerző neve, hat esetben nem történik utalás a szerző személyére. A következő példákat a szövegek struktúrája, kvantitatív jellemzői, valamint a beszélői szerepek váltakozása miatt tartom fontosnak kiemelni.

Az 1990 júliusában elhangzott 80 sorból álló, nem strófkákba rendezett, hanem egyetlen szöveggént megírt búcsúztató legelső 38 sorában a szöveg elbeszélője a temetési esemény forgatókönyvének fontos szereplője, vagyis a szövegíró (Szalai Ferenc Szénási). A 39. sorban váltás következik, és a 81 évet élt Pali János összesen 24 sorban, egyes szám első személyben fordul a sírját körülállókhöz, elbúcsúzik családjától és az *egész falu népétől*. Az utolsó 18 sorban újból a szövegíró beszél a gyülekezethez, a halál általános, mindenkire érvényes voltáról tesz említést, majd köszönetet mond a közösségnek.

A néhány hétre rá elhangzott, 97 sorból álló búcsúztató legelső 29 sora az általános helyzetképet, a súlyos betegség leírását (pl. *28 évig mindkét lábára rokkant*) foglalja magába, majd a következő 56 sorban a 63 évesen elhunyt Korpos István egyes szám első személyben rendre elbúcsúzik családjától, beleszöve saját biográfiáját is. Az utolsó 12 sorban már az elbeszélő szól a gyülekezethez, és megköszöni mindenki segítségét, majd a feltámadásban való hitre szólít fel.

1 Köszönettel tartozom Peti Lehelnek és Szabó Árpád-Töhötömnek, akik figyelmemet felhívták a zsoboki köszöntőmondó közösségi szerepére, a kéziratárában megőrzött búcsúztató szövegekre.

2 A kézirat a Kriza János Néprajzi Társaság archívumában található. Székely Ágota: *Halotti búcsúztatók a kalotaszegi Zsobokon*. Kolozsvár, 2006, 1938–07-es jelzetszám (témavezető: dr. Keszeg Vilmos egyetemi tanár). Székely Ágota a rituális költészethez tartozó félnépi alkotásként beszélt a szövegtípusról, részletesen bemutatva létrejöttének és használatának kontextusát, a helyi temetkezési szokásokat.

Az 1992 decemberében készült, 77 sorból álló búcsúztató legelső 32 sora az általános helyzetképet jeleníti meg, rövid biográfiát tartalmaz, majd a következő 19 sorban a 74 évesen elhunyt Huszár A. egyes szám első személyben búcsúzik leányaitól, újból előtérbe állítva saját biográfiáját. Az utolsó 26 sorban az elbeszélő fordul a gyülekezethez, de újból megjelenik az elhunyt édesanya hangja, aki végrendelkezik, és megköszöni, hogy elkísérték utolsó útjára. A búcsúztatókat mindhárom esetben egy ismétlődő szöveglisé zárja.³

A további hat szöveg struktúrája nem követi a fenti modellt, ezek általános halálesetekre megfogalmazott búcsúztatók, amelyek a közkézen forgó mintakönyvekben olvasható példákra emlékeztetnek (*Ifjú felett, Kisdéd felett, Kisdéd felett [lány], Ifjú leány felett, El kellett költözni az elhunyt ifjúnak, Ifjú felett*), de mindvégig az egyes szám első személyű megnyilatkozásforma dominál.

Valójában a 2000-től már nem búcsúztató Szalai Ferenc Szénási példaként felhozott szövegei alapján azt szerettem volna megvizsgálni, hogy Zsobokon mennyire volt következetes a „*halott nem beszél*” egyházi követelménynek való megfelelés a versszerző specialisták mindennapi gyakorlatában. Ehhez szükséges a továbbiakban áttekinteni a Gál Jankó Lászlótól kapott szövegeket is, de ezt megelőzően álljon itt néhány interjúrészlet a búcsúztatóval szemben támasztott legfontosabb kritériumról: *Név szerint nincs. A rokoní szálakat emlegeti. Tehát ilyen, hogy férje, meny, gyermekek. [...] Tehát ilyen általános, de név szerinti nincs. Ebbe nem egyeznék bele, tehát a név szerinti búcsúztatónak óriási hátránya van. Talán egyetlenegyszer fordult elő ilyen kérés, hogy legyen ilyen név szerinti búcsúztató, s mondtam, hogy ez Zsobokon nem szokás, és a rendet, a szokást tartsuk meg.* – mondja Molnár Jánosné Csoma Irma református lelkész, akinek szerepe volt a búcsúztatás folytonosságának biztosításában, és tiszteletben tartotta a közösség erre vonatkozó igényét.⁵ Gál Jankó László egyenesen a 2000. évi erdélyi református falinaptáron olvasható előírásra hivatkozik: *Név szerint egy sem. Senki. Csak rokonság szerint. Hogy írja a naptár is, hogy név szerint búcsúztatni nem szabad. Nálunk, amióta én vagyok, név szerint nem búcsúztatunk. Aki előttem volt, az sem búcsúztatta már név szerint. Neki is én írtam a köszöntőt. A naptárban le van írva, hogy név szerint a halottak nem búcsúztatjuk.* Egyértelművé válik a fentiek alapján, hogy a szöveg létrejöttének és elhangzásának kizárólagos feltétele a név szerinti történő búcsúvételnek, a genealógiai jellegű felsorolásnak a teljes mellőzése. Ez a szövegszerkesztési eljárás

3 Székely Ágota tudósítása szerint a búcsúztatásért nem járt semmiféle ellenszolgáltatás, Gál Jankó László sem említ pénzbeli honoráriumot, csak étel- és italadományt: *Igen, hát a gazdának a fizetsége, mikor vége a temetésnek és mindennek, tesznek egy liter pálinkát, egy flakon bort, és egy tányérba ételt és egy kenyert.* (Gál Jankó László)

4 1990. január elsejétől került a középlaki gyülekezetbe, majd az ottani lelkési teendők mellett 1991 áprilisától a megüresedett zsoboki gyülekezet szolgálatát is elvállalta. 1992. október 1-jén a Zsobokon végzett munkájának elismeréseként választotta meg önálló lelkipásztorának a gyülekezet. Lelkési szolgálata idején 1994 és 1996 között épült fel az új Bethesda Gyermekeház és Szórványiskola-központ, 1996 és 1998 között készült el az új iskolaközpont épülete, a malom, a pékség és számos gazdasági épület. 2016 februárjában, 25 évi szolgálat után búcsúzott el a zsoboki református gyülekezettől.

5 *Én, amikor Zsobokra kerültem, ez hagyomány volt, és Zsobokon szép hagyományokkal találkoztam. Tehát éppen ezért, nem is akartam változtatni a régi hagyományokon. Na, most, a búcsúztatóban ezt szeretem, hogy mindig van benne egy bizonyos intés, hogy azért az ember jól gondolja meg, hogy az élete során hogy él. Mert mindenkinek meg kell állni az Isten ítélőszéke előtt. És ha már ez az intés elhangzik, lehet, hogy egy idő után megszokottként hangzik, de mégis jó, hogyha a gyülekezeti tagok hallják.* (Molnár Jánosné Csoma Irma)

összhangban volt az egyház által előírt aktuális követelményekkel, a „rend megtartása” nem vezethetett az esetleges névkimaradások vagy szándékos névkihagyások miatti közösségi konfliktusokhoz.

A rendelkezésre álló szövegforrások alapján úgy tűnik, hogy a név nélküli búcsúztatás következetes betartása sikeresnek mondható – bár volt igény a név szerinti búcsúztatásra is, de ezt a lelkésznek nem engedélyezte. Szembetűnő szövegszerkesztési változásra a 2006–2007-es évek fordulópontján került sor, amelynek eredményeként a halott megszólalása is teljes egészében kiszorult a szövegből, de a kéziratok között 2007-ből is találunk még elvétve olyan verseket, amelyekben egyes szám első személyben búcsúzik az elhunyt. Gál Jankó László teljes szöveggörpuzsának közel 40%-a tartalmazza az elhunyt személyes búcsúvételét a legközelebbi hozzátartozóitól. A 2008-as évtől már kizárólag a temetési rítusszöveg narrátora szólítja fel egyéni búcsúzásra a hozzátartozókat.⁶

Az interjúk többszöri átolvasását követően megtapasztalható bizonyos mértékű büszkeség is, amelynek kiváltója egyfajta speciális tudás: a búcsúztatás szokását olyan lokális sajátosságként említik, amelyet a környező falvak református gyülekezetei már nem gyakorolnak (példák az interjúkból: Váralmás, Sztána, Farnas), tehát egyedi jelleget biztosít a településnek és a hagyományt működtető közösségnek. A specifikusnak számító temetkezési szokások részben a lokális identitás komponensei: *Zsobokon különleges temetési szokás van, mert az 1800-as évek végén volt egy pestisjárvány. És akkor előfordult, hogy egy nap két-három halott is volt, és akkor nem tudták megvárni azt, hogy a lelkész egyenként mindenkit kikísérjen a temetőbe, s mindenkinek az udvarán elhangozzék egy prédikáció, hanem kivitték a temetőbe, elhantolták, s jöttek halotti tanításra a templomba.* (Molnár Jánosné Csoma Irma)

A szövegtípus helyi megnevezése: *köszöntő*, aki felolvassa a szöveget, az a *köszöntőmondó*.⁷ A köszöntőmondás pedig egyet jelent az elhunyt tisztességes eltemetésével: *Hát, amint mondtam, ez nálunk egy nagyon szép szokás. És persze azt is mondom, hogy hát mindenki abba jár el, hogy az ő halottját eltemesse tisztességesen vagy becsületesen. [...] De itt mindenki azt szereti, hogy kiálljon, és tisztességesen eltemesse az ő halottját. S úgy, hogy jó legyen. Itt így van megszokva az ember.* (Gál Jankó László)

A helyi református lelkésznek férje, Molnár János egyetemi tanár, aki a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Református Tanárképző Kar valláspedagógiai tanszékének vezetője volt, korábban pedig teológiai tanár, 2010-ben megjelentette *A zsoboki cifralepedők díszítőmotívumai* című kötetet,⁸ amelyben 24 oldalon búcsúztatókat is közread a *Temetkezési szokások, Zsoboki temetés* fejezet végén. *Temetési búcsúztató versek* alcímmel 1994 és 2007 között létrejött 12 terjedelmes szöveget tett közzé, a kötet címét adó cifralepedők bemutatása előtt. A kiválasztott búcsúztatók a kötet terjedelmének közel 15%-át teszik ki. A legelső két szöveg a Szalai Ferenc Szénási kéziratárából származik, 10 szöveget pedig a Gál Jankó László kéziratárából kölcsönzött. A kötetbe

6 A Molnár János által közreadott kötetben olvasható szövegekben, az 1984 és 2006 közötti búcsúztatókban az elhunyt búcsúzik egyes szám első személyben, míg a 2007-es példákban már csak az élők vesznek búcsút a halottól.

7 *Köszöntőnek mondják, igen. Nem búcsúztató, mert a búcsúztatót a tiszteletes asszony mondja a templomba. Ezt köszöntőnek mondjuk, hogy na, elmondja Jankó Laci a köszöntőt.* (Özv. Szalai Istvánné Kiságoston Erzsébet)

8 Egy évvel korábban a helyi viseletről jelent meg egy kiadvány *Virágok a templomban: zsoboki (kalotaszegi) kötetnyek díszítőmotívumai* (szerk.: Péter István), Kolozsvár, Egyetemi Műhely Kiadó – Bolyai Társaság, 2009, amelynek adatait Molnár János és Péter István gyűjtötte.

beválogatott búcsúztatók szövegkörnyezetét a tulajdonképpeni téma (*Cifralepedők. Varrástechnika, mintázás, leltár*) taglalása mellett a klasszikus néprajzi szokásleírások modellje alkotja.⁹ A kötet a 20. század közepéig visszatekintve számba veszi a helyi köszöntőmondókat, akik megírták és előadták a halottbúcsúztatót: Gál Juliska István (1940–1950), Erdei Ferenc (1950–1970) és Szalai Ferenc Szénási (1970–2000), de nem kerül be a felsorolásba az interjúk tanúsága szerint a Szalai Ferenc Szénási és a Gál Jankó László közötti időszakban mindössze néhány alkalommal búcsúztató K. I. neve. Vele kapcsolatban felsejlenek az ideális beszélővel szembeni közösségi elvárások, valamint egyéni kompetenciájának megkérdőjelezése: *Volt egy harmadik személy is, tehát a kettő között volt egy másik személy. Egy K. I. nevű valaki, de akkor úgy mondogattuk a kurátornak, hogy próbálja meggyőzni Gál Jankó Lászlót, hogy vegye át ő, mert úgy éreztük, hogy ez egy kicsit másabb, tetszik tudni, hogy azért ide kell egy. Úgyhogy egy pár búcsúztatót írt egy K. I. nevű valaki is a faluból, de egy rövid időn belül aztán sikerült Gál Jankó Lászlót rávenni arra, hogy ő írja a búcsúztatókat. És azóta ő búcsúztat. (Molnár Jánosné Csoma Irma) Még vót egy valaki, itt, amíg Laci nem fogott hozzá, hogy mondja a köszöntőt, itt, ebbe az utcába egy idősebb bácsi. Csak az, szegény olyan, hogy mondjam, ilyen testi fogyat..., nem is mondhatni, hogy fogyatékos, csak egy kicsit a tartása, nem tudom, gyermekkorába úgy a nyaka egy kicsit úgy félen áll, osztán akkor, na, az, hogy hát ne mondja I. a köszöntőt, [...] ne mondja Pista a köszöntőt, hanem mondja inkább Laci a köszöntőt, na. (Özv. Szalai Istvánné Kiságoston Erzsébet)*

Tulajdonképpen egy erőteljes közösségi igény, az ideális köszöntőmondó alakjával, képességeivel kapcsolatos elvárás vezetett oda, hogy 2000 nyarán Gál Jankó László vállalta fel a szövegírói-szövegmondói szerepet. Nagyapja és apja verselői tevékenysége megalapozta a szerep betöltéséhez szükséges közösségi bizalmat a Kolozsvárról Zsobokra visszaköltöző, betegnyugdíjas Gál Jankó László számára, aki 2000-től 2011-ig 83 búcsúztatót írt és mondott el a temetéseken.

Gál Jankó László 1955-ben született Zsobokon. Nagyapja Gál Jankó Márton (1892–1943) szintén verselt. Édesapja, Gál Jankó Gyula a nagyapa verseit költötte át, de temetési búcsúztatókat nem írt. László nyolc osztályt végzett Zsobokon, majd két évig víz-gázszerezői szakmát tanult Kolozsváron. A katonaságtól való leszerelését követően elvégezte a IX–X. osztályt, látogatás nélküli tagozaton. 18 éven keresztül dolgozott építőtelepen, majd 1990-től a Kolozsvári Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem karbantartójaként alkalmazták. Mindvégig érdeklődéssel fordult az irodalomhoz, olvasmányélményeinek beszerezéséről így nyilatkozik: *Nagyon szerettem az irodalmat, a szépirodalmat. Szerettem, bármit. Hát mi Kolozsváron, mikor bent laktunk, ritka volt, hogy ne vegyek két könyvet, mikor kaptam az előleget, s kaptam a fizetést. Rengeteg könyvet vettem, ott focizni szerettem, a sportújságokat. Passuthól volt egy könyvünk, Esőisten siratja Mexikót, ilyesmiket, Mikszáth, Móricz, Ady, verseket is, azt is szeretem olvasni. (Gál Jankó László)*

Szülei halálát követően a kolozsvári tömbház helyett a zsoboki családi házat választották feleségével, és 1996-ban végleg hazaköltöztek. Felesége szintén betegnyugdíjas, 19 évig dolgozott a Someşul kötöttárugyárban. Gyermeük nem született.

9 Fejezetek a kötetből: *Temetkezési szokások – Haláljelek, Településen belüli halálesetek, Településen kívüli halálesetek, A temetés előkészítése, Férfi segítségek, Női segítségek, a nyújtóztató, Harangozás, Étkezés, A gazda, Virrasztó, A temetés, A gyász, Búcsúztató. Zsoboki temetés (Péter–Molnár 2010).*

Gál Jankó Lászlónak összetett feladatköre volt a temetés lebonyolításában,¹⁰ gazdaként a halottvirrasztás előtt fél órával érkezett a házhoz, a családtagoktól elkérte az elhunyt adatait, amelyeket otthon belefoglalt a búcsúztatóba. Előkészítette a temetés helyszínét, a székek, asztalok megfelelő elrendezését, felügyelte a kenyér és a pálinka felszolgálatát. A hantolást és a koszorúk elhelyezését követően 5–7 perc alatt felolvasta a 3–4 oldalas búcsúztatót, a templomi *halotti tanítást* követően ő imádkozott a torban. Gazdaként sikerült elérnie a virrasztás alatti cigarettázás teljes kiszorítását.

Megállapíthatjuk, hogy a halottbúcsúztató lokális használati értéke magas volt.¹¹ Már létrejöttének első szakaszában többszörös kontroll érvényesült,¹² elhangzását nagy figyelemmel kísérte a gyászoló közösség, végül szövegtárgyként a szerző kézírattárába került, ahol megőrzéséről gondoskodtak. A szimultán módon egyéni és kollektív alkotásnak is mondható, oralitásban működő szövegek a temetési rítus kontextusában viszonyokat, személyek közötti interakciót szabályoznak, genealógiai jellegük révén egy adott társadalmi struktúrát jelenítenek meg.

Lezárásképpen meg kell említenem az írás maszkulin jellegével kapcsolatos tapasztalataimat: a szövegek megalkotásához Gál Jankó László alakja társul a köztudatban, a megjelent kötet (*A zsoboki cifralepedők díszítőmotívumai*), valamint az írásról és a szövegek kontextusáról szóló egyéb narratívumok kizárólag az ő nevét említik. A hagyományaihoz ragaszkodó kalotaszegi településen az írás látszólag férfiszerephez kapcsolódó tevékenység. Ami nem derült ki a nyomtatásban megjelent szövegek közzétételéből és a szövegekről való kezdeti beszélgetésekből, arra az interjú végén történt utalás: *A feleségem is segített. Ő is segített. Tehát a feleségemmel ketten írtuk.* (Gál Jankó László) Sárvasári származású felesége is társszerzőnek mondható, aki férje verselői tevékenységét támogatta, segítségére volt a búcsúztatók megírásában, a szövegek végső formába való öntésében.

Az írást használó specialista életpályájának felvázolása alapján láthatóvá válik az egyén szerepe a hagyomány folytonosságának biztosításában. Közösségi konszenzus alakulhat ki arról, hogy kit tartanak ideális beszélőnek, előadónak. A halotról való beszélésnek,

10 A temetés kontextusában elhangzó szövegek jelentős része a gazda szerepköréhez köthető: ima a virrasztáskor, köszöntő a sírnál, a tor lebonyolítása a kultúrotthonban vagy a halottas háznál. Ezenkívül szilveszterkor Gál Jankó László olvassa fel a templomban az óévűcsúztatót, majd másnap az újévi köszöntőt. A hantolást követően a templomi *halotti tanítás* (temetési prédikáció) végén a lelkész röviden, prózában vesz búcsút a halottól. A zsoboki református templom új mennyezetét, karzatait, ajtóit és csillárait négy mesterember faragta ki 1992-ben. A karzat tőményfából készült külső falemezein kifaragva olvasható *A gyülekezet tanítóinak névsora* három részletben 1859-től 1958-ig. A templom nyilvános terében a tanítók neve helyet kap, a népi verselők (gazdák, köszöntőmondók) számontartása nem ebben a formában valósul meg.

11 *A legtöbben megsíratják, akinek nem is vót rokona, vagy nem is vót hozzátartozója, amikor a köszöntőt mondja Laci, az olyan megható. Nagyon megható. Megható. És szép dolog. No, hát ez meg Zsobokon, nem tudom, hány esztendőttől fogva, ezelőtt száz, ki tudja, száz évvel ezelőtt is megvót.* (Özv. Szalai Istvánné Kiságoston Erzsébet)

12 Miután elkészült a búcsúztató, a felolvasást megelőzően Gál Jankó László megmutatta a szöveget a hozzátartozóknak és a lelkésznek is. Hasonló cenzori jellegű ellenőrzésről számolt be Balla Ferenc a vajdasági Bezdánban, ahol 1829-től a kántori állást Bogyó Mihály töltötte be. Kőtelezettségei közé tartozott a templomban orgonálni és énekelni, a pappal beteget látogatni és temetésre járni. Búcsúztatót is énekelt, de azokat a temetés előtt be kellett mutatnia a plébánosnak, hogy megfeleljen-e a vallás előírásainak” (Balla 1998: 200).

a személyes életút felidézésének, a családi és a rokoni szálak reprezentálásának megkülönböztetett szerepe van. A temetési szertartás kiemelt mozzanataként, a közösség vallásos és emlékezési gyakorlatának lenyomataként a búcsúztató a kollektív identitás meghatározó komponensévé is válhat olyan szigetszerű szöveghasználat esetében, amikor a környékbeli falvakban már nem búcsúztatják a halottat szövegvers formájában. A biográfia és a genealógia olyan alapvető szövegszervező struktúrák, amelyekre ráépülhet egy terjedelmileg, tartalmilag és formailag eltérő változatokat mutató szövegvilág.

A halottbúcsúztatás visszaszorulásának, megszűnésének magyarázata, kiváltó oka településenként eltérő mintákat mutat. A katolikus és protestáns egyházi tiltások, szabályozások ellenére vannak olyan közösségek, ahol a búcsúztató zavartalan használatáról, folytonosságról beszélhetünk. Gyakori példaként említhető, hogy maga a lelkész szorgalmazta a szokás fennmaradását, továbbvitelét, a szöveg tartalmának előzetes kontrollja mellett (pl. Kisiratos, Korond, Zsobok).

SZAKIRODALOM

- Bartha Elek
1995 *Halotti búcsúztatók a dél-gömöri falvak folklorjában*. I–II. (Gömör Néprajza, XLVI–XLVII). Kössuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszéke, Debrecen.
- Balla Ferenc
1998 Bezdáni kántortanítók. *Létünk* XXVIII. (3–4) 199–210.
- Hymes, Dell
1975 A beszélés néprajza. In: Pap Mária – Szépe György (szerk.): *Társadalom és nyelv. Szociolingvisztikai írások*. Gondolat, Budapest, 91–146.
- Keszeg Vilmos
2002b A halott biográfiája: lázadás a névtelen halál ellen. In: Uő: *Homo narrans. Emberek, történetek és kontextusok*. (Ariadné Könyvek.) KOMP-PRESS–Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár, 205–256.
- Kríza Ildikó
1993 *Felsőnyéki halotti búcsúztatók*. MTA Néprajzi Kutatóintézet, Budapest.
- Péter István – Molnár János
2010 *A zsoboki cifralepedők díszítőmotívumai*. Egyetemi Műhely Kiadó, Bolyai Társaság, Kolozsvár.
- Székely Ágota
2006 *Halotti búcsúztatás a kalotaszegi Zsobokon*. Kríza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár (archívumi jelzetszám: 1938–07).
- Tánczos Vilmos
1995 „Deákok” (parasztkántorok) moldvai magyar falvakban. *Erdélyi Múzeum* LVII. (3–4) 82–98.

ULTIM RĂMAS-BUN LA JEBUCU – OBICEIURILE DE SCRIS ALE SPECIALISTULUI LĂSZLÓ GĂL JANKÓ

În ultimii ani atenția autorului s-a orientat spre sursele scrise legate de obiceiurile funerare ale societăților locale, iar în cadrul culegerilor acesta a realizat arhivarea și analiza textelor funerare transilvănene, urmând ca prin studiile de caz să urmărească înțelegerea funcțiilor și tradiției obiceiului de rămas-bun de la cel decedat. Pe baza interviurilor, a povestirilor vieții a realizat reconstituirea contextelor acestor obiceiuri populare: cine a fost cel care a comandat textul funerar, care au fost informațiile furnizate autorului? Atenția autorului s-a orientat și spre autorul textelor

(biografie, ocupație, prestigiu, mediu social, școlarizare, tradiție, obiceiuri creative), spre textul în sine (recital în cadrul ceremoniei de înmormântare, formă de manuscris sau tipăritură, modul păstrării), spre obiceiurile scrisului în biografia specialiștilor, spre contextele de utilizare primare și secundare ale textelor.

LAST GOOD-BYE IN JEBUCU – WRITING HABITS OF SPEAKER LÁSZLÓ GÁL JANKÓ

In the last few years the attention of the author was oriented towards the written sources of memorial customs of the local societies, and during his collecting work he managed to archive and analyse the memorial texts from Transylvania, then he was trying to understand the functions and traditions of this custom through some case studies. Based on life interviews, he undertook the task of reconstructing the context of the use of memorial texts: who ordered the text, what kind of information was revealed to the author? He focused on the author of the text (biography, occupation, prestige, environment, education, tradition, creative customs), on the presentation of the text (performance during the funeral ceremony, handwritten or published forms, the ways of preservation), on the writing habits of the specialists, respectively on the primary and secondary contexts of the use of these texts.

KÉPEK

1. Gál-Jankó László, zsoboki köszöntőmondó. Zsobok, 2004. augusztus 30.
(Fotó: Peti Lehel, Szabó Á. Töhötöm)

2., 3.

4., 5.

6., 7.

8., 9.

12., 13.

16.

12–16. Fiatal legény temetése Zsobokon. Zsobok, 2004. augusztus 30.
(Fotó: Peti Lehel, Szabó Á. Tőhötöm)